

130.

Härrens Jul, julsång 1934 4164

Mys. Aug. Holmberg
Värmland

Andra fram på 1870 talet, hade allmogeen, med få undantag, icke
ens en anlägen aning om Askans väsen! Eller orsaken till dess
uppkomst och utbrött. Skulle en läsare ge sitt omvärme hotte det:
"Det är Guds allmakt som uppenbarar sig". En förhärskad ogudaktning
sade: "Tor hörs mä sina bockar!" och någon gång kunde man få höra
en sådan tillägga: "Undras va då ä föregöt te hans väjen, ette
som då vöna sa rälitt"! Far, och flera, som reflekterade lite över
förståelsen sade ingenting, på grund av bristande kunskap!
Än i dag är uttrycket när Askan rundrar: "Askans kör"! Men man
hörve aldrig Ören sättas i samband med Askaväsen! Man red på en
svart häst i mörka nätter på jakt efter troll! "Men si Tor, när han
far ette troll, så kommer han sa vä hörs"! Då ai en here
som inte ä goer o tar mä"! O sin så välsmakade goa nytte
som han gör, mä vi goe regnen (=regnen) han släppe ner!!!
Allsammans uttrycke, som jag i min barndom hörde tiogtals gånger.
En kvävning, het dag, så mygg och flugor voro värre än vanligt.
Och då stygnat icke lemnade nötkreaturen i beteshagen ett enda

Sis 1

LIBRARY UNIVERSITY OF UPPSALA

ögonblicks ro, sade man: "Då" a "aska i luften! Bli snart regn!"
Förtecknen, fastän gammalt märke, slår in än i dag!

Det storslagna, och för de flesta människor skräckinjagande i askmolnens
urladdningar, var väl orsaken till att folk emellan om molnens form
och färg, lärt sig att med osviklig säkerhet, av dessa kunde beröma
när ett åskväder var i anmalkande. Även om icke alltid urladd-
ningar medföljde såg man tydligen när askmoln fanns i luften.

Åskväders intensitet varierar högst betydligt från ene året till
det andra. Något som de gamle iakttagit, utan att derav ha bilvat
sig något om orsaken, varken om varför så skedd, eller vad betydelse
detta hade på grova eller något annat. Emellan så vi hade åsk-
väder sent på hösten eller någon gång om vintern ansågs detta
betyda sträng vinter! Egendomligt var att de gamle var i stånd
att förut säga åskväder genom orsaken som nu fallit i glömska.

"Ett rotchjow: Pata-Katrina som enligt sätta sed vistades
för sitt underhåll några dagar hos varje bonde i byn. Var en
vän av svarta katter. Fanns en sämn på stället der hon

vistades vilde hon ha katten i knäet dagen i ända och alltid skulle den ligga i hennes bädd. När hon vaknade stök hon katten över ryggen några gånger, och kunde då ofta säga: "J då få vi åskväder, då blixtra i kisser påls"! Var det nu vid sävesbergningen gick bud till hela byn om vad Pata Katrina sagt, och då blev det brätt med att köra in säd! Det påstods att hennes uttåg ytterst sällan slog fel!

Här och där fanns träd i vilka åskan regelbundet slog ner, varje gång åskan gick fram över trakten. I Hölje, just där stationsgården nu är stor en stor järnsvägs an-
vidgrenad lind, i vilken högtids nedslag skett En mängd avslagna och halvsvorda grenar bar vittne här om Det fanns andra träd i närheten med högre toppar, men dessa skonades! I Jeps Håka fanns en jätteök vare en Asanons an-
grind var hängd, vägen gick alldeles intill. Här slog åskan ner varje gång ett åskväder gick över J. Håka. Eken var till slut nästan visnad men ingen av tofparne vågade hugga trädet. ehuru bonden lovade som som gjorde det 1/2 stop brännvin. Även här fanns gott om Ekar i backen intill med betygligt högre toppar. Det var ej fruktan för åskan, ty denna körde inte varje dag Utan de i trädet hemmahörande trollen "Ötyeri"

vars hämsd man ej vågar utsätta sig för, ifall man högg ner träet.
 "Under ett häfligt åskväder stod Ola Jönssons vrång i Elveta på gården
 och såg ett litet föremål: "Inte större än min knytnäve", som med en
 hastelig fart for in i ett hål i stenporten till Lagårn. I samma ögonblick
 kom en väsanve blixst älföljt av hickligt dån och splittrade en vagur
 strax intill lagårnsväggen Drängen satte sig i förskräckelsen som en sack
 och skrek: "Kors i Jesu namn! Pöcker for in i lagårn Och hade inte
 väjnen vatt i väjen, så jagu hade åskan slakt benen å hanom"! "

Ola Gammal och hans karing (från Björnamåla) voro en dag ute på åkern
 och loka på potater. Det blev åskväder och båda gingo hem Under vägen
 kom ett litet rygstan rullande förbi, varvid Ola trillade ombak. I samma
 slog åskan ner i marken intill dem Ola hjälptes på fötten av karingen
 Såfort Ola kom till sans vände han sig karitvit i synen till karingen
 och sa: "Då va en guss när att trillet hoillade kullt me, ella sa
 hade ja vatt i väjen fo åskan, o då hade du vatt enka nu Sissa"
 (hoilla = sätta krokben) "Nog sågs troll när åskan korrde"! "

Fästän åskan mängen gång åstarkom skeosa både på levande och

röda föremål. Och särskildt förlustbringande vid eldsvårer! Så ansågs
 icke åskan såsom direkt menneiskofientlig. Bar det ej så till att
 trollen händervis voro i närheten av folk eller bostäder. Ty då tog
 åskan ingen hänsyn till om vid tillintetgörandet av trollen, något
 av menniskans tillhörigheter eller till och med de själva ströko med!
 Ett uppfriktande åskregn ansågs synnerligen välgörande för grödan
 och emedan folket givet akt på att den kevara luften alltid blev frisk
 och sund efter ett åskväder gjorde att folket betraktade åskan såsom
 något som väl kunde åstadkomma skada men dock i sig själv icke
 var något mot menniskor fientligt! Fastän de menniskor voro låta
 räknade som med stoiskt lugn kunde bevitna ett strängt åskväder
 var det ändå som om något saknats, om inte åskan låtit höra sig
 Huru ofta kunde man ej, när åskan bråkande slog ner i närheten
 få se och höra hur någon gubbe med ett belåtet grin yttrade: "När
 kan du va säker på att åskan slog ihjäl nått lett troll!"
 Det tyckes som om åskmolnen i verkligheten hade sina särskilda vandrings-
 vägar! Något som även de gamle iakttagit och med bestämdhet trode

Vi hade t. o. med en utsaga: att åskan aldrig gick över Morronsån.
 Detta har jag konstaterat att likväl någonsång händer! Men i hufvudsak
 var det rätt. Den sjösträcka som i Nordöstra Skåne bildas av Simmelu
 Rindängen och Malasjön följer åsbräddan gerna, antingen de gå i Öster
 eller väster! Vad nu detta beror på. De gamles förklaring att sådana
 stråk vara mera tillhåll för troll, än den trakt där åskan ej gick fram
 lemman vi åt sitt värk. Men någon annan förklaring hade de gamle
 icke att lemna! Åsk-Stenar. Eller som de på folkspråket heter: Åskpilar
 Har jag alla där hört talas om att skulle finnas. Men aldrig träffat
 någon som innehafte en sådan. En och annan har framvisat ett så
 kallat Vätthelms-kallande detta för åskpil. Men de rätte förståsigpåare
 säga att åskpilar är ammoniterna både till form och färg!
 När åskan rundrar lite smält på långt afstånd, hette det förr: I rag
å Tor ute o akter. Men hördes rundret i långa bråkande salvor
 med en och annan hårdare stöt hette det: I da har Tor brättom
han köre så rå reut rapla i backarne! Hade det varit toska
 någon längre tid så att grödan såg blek och livande ut

och det så en morgon visade sig åskmoln och så och så en blixt kunde man få höra torgargubbarne säga till varandra: Kom så ta vi oss en sup i glädjen! I så stua va få se att Tor kommer små regn till oss! Sådana yttranden som man ofta hörde, fastän inte alltid enligt detta formulär. Tor tydligt tillkänna: Att trots allt var åskan betraktad som människans vän. Det var ju precis som om de väntat en välvillig person som skulle hjälpa dem ur förlägenheten de värdet förut visat sig ogynnsamt.

Mindre costake åskmoln kallas ännu: Åsktornar
En kort regnskur heter: Gling - regning, även Snärpring
De med årlänga mellanrum förekommande Komblixarne förklarare de gamle att härrörde av silken, som stundom troddes gå till i sådana massor att när de av någon orsak hastigt vände brödisorna till gav detta ett återsteken från himlavärdet Detta skulle vara de hastigt framglänsande Komblixarne På folkets språk hette det ej heller Komblix, utan: Sillablek [Salsyuta i Bleking]
Åskan kor² säges allmänt om återvärd Torron säges mycket sällan

ACC. N:R. 4164

Landskap: *Blekinge* Upptecknat av: *Aug. Holmberg*
Härad: *Bräkne & Lister* Adress: *Ivångsta*
Socken: *Asarum m. flera* Berättat av: *Det mesta av Far*
Uppteckningsår: *1934* Född år *1827 i $\frac{26}{4}$ Björnåmås*

8
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Uppteckningen rör *Magiska Skyddsmedel.*

<i>Register</i>	<i>sid</i>
<i>Står som skyddsmedel.</i>	<i>I - II</i>
<i>Heliga träo</i>	<i>III - IV</i>
<i>Encus olika användning</i>	<i>IV - V - VIII</i>
<i>Att peka finger</i>	<i>V - VI</i>
<i>Yxor</i>	<i>VI - VII</i>

Stål som skyddsmedel - Att stål, bäve i en kniv
i en yxa eller en bit stål som lossnad var något verktyg,
kallat: Väastål! ^{Den} Allmogem i Bleking ansågs såsom ett
säkert och pålitligt skyddsmedel, var något som varje pojke
blev underrättad om så snart han blev så stor att han kunde
böjja handlena eggjern. Om hösten då man skär rågen uppstår
ofta små väderilar under varma dagar! Detta är trollkärningar
som med vindens tillhjälp samlos ihop och tar med sig så mycket
såd som är så mycket i året att den lossnar kastar man då
sin Täljkniv-raket i vädervindeln och blir fri hennes påhalsning!
Bowen "Kulla Erik" i Björnamåla kastade sin stora Täljkniv
i en sävan väril en dag han skär råg. Varen därpå kom en
lappkärning in i Eriks stuga och tiggde mat, detta fick hon, och
då råg Erik att hon hade just den kniv han året förut kastat
in i värilen. Hon var således i värilen den gången! Erik
levde till slutet av 1860-talet!

Satte man fiskredskap. Nät eller ålarer i en sjö, var näcken

Sis 7
BIBLIOTEK
MUSEUM

Isarums nr.

Blekinge
Påstent
Asarum

Litter.
Januari 1934

4164

Mynt. Aug. Lönnberg
Svångheta
Ber. N. g. 2 gutter

10

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sid 11

Asarums prov.

har sitt tillhåll borde man binda en kniv i vardera ändan på fiskeredskapen, så har icke Necken magt att hindra fisken gå på redskapen. Sven Strömbäck i Ringemåla brukade alltid göra så och hade bättre fisketur än någon annan! Användes fällkniv skulle den vara oragen och ej hopfäلت. - Lene-Misse i Björnsmåla läste över de knivar han gjorde och dessa voro bättre att ha vid sådana tillfällen än andra.

Maran var ett styg "O råka ut fore" Men hade man påhalsning av henne skulle man vid sängstocken sätta en kniv med spetsen i vädret så red maran på denne tills hon blev nöjd! En tillfällig arbetare "Fossa-Petter" på Sonakulla i Noby s. u. som fick påhalsning av maran flera nätter å rad satte en kniv i sängen på så sätt. Vred sig ett slag om natten samt råkade slå laret mot kniven, och skar ett vådrens sår i laret - skedd i början på 1880 tallet.

Något argument varför stål ansågs så bra hövde jag ej något om, men en kniv som skulle oruga fick ej ha rostfläckar utan vara blank.

131.

Bristarna / o kinden bilar
Kamman / Jernhöj 1:man

4164 Mygg. Kong. Noharberg
Sjökyrka

11

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sid 111

Om vararne så bonden skulle göra värbruket på åkerjorden, ville den vidskäplige gärna ha en bit "våastäl" inslaget såväl i åroret som i karven! Men framför allt i "Låalöpet". (Lå kallades det kår som säningsmannen bar framför sig, med hjälp av en rem över axeln, och varur han tog säden så han sådde) Och skulle man rothugga asp eller slånbarsbuskar, som gärna sköt en massa skott borde man förutom en flådermusvinge, även ha våastäl i skäftet på yxan! Då slog icke stubbarne några telningar (Far kunde få till 12 a 16 skilling st: för varje flådermusvinge på 1860 talet, då daglönen för en arbetare var 3 ölar = 50 öre) |

Heliga träd Jag tror knappast man kan säga att Blekingen betraktade några träd som heliga För de så kallade värdräden, der sådana funnos, hade man vördnad och aktning! Ett kvinn som skulle föra barn omfamnade ofta värdräden någon dag strax förut medan hon samtidigt läste någon böck och bad om livrig barnsöro Och kanske man kan kalla denna akt för helig. Vården, o. v. säga: De arlidnes andar troddes även upphålla sig i ett värdräd.

Men de träd i vilka man botade sjukdom. t. ex. tandvärk, kyste
 man frukta för, vilket visade sig deri att ingen vågade hugga dem!
 Hvad Kagtom beträffar växte dessa mycket sparsamt i skogsbygderna
 och ansågs ej annorlunda än andra buskar, kallades Haventorn.
Emen, ansågs här ej ha några mystiska egenskaper. Men tilläts
 gerna att växa i skogsmarken därför att dess trä och bär voro an-
 vändbara till mycket (i slätterängen = Lövängen, utstades den därför
 att den skodde gräsväxten) i Småland användes Embären än i dag
 till att brygga embärsvicka av! Och träet var i äldre tid det bästa
 man hade att göra dricka-stop Smörbyttor Mjölkspannar m. mera
 av. Träet var vackert, ruttnade nästan aldrig, hur gammalt det blev
 och medelade ej någon elak smak till de matrarnas konserverades i
 kärlen. Deras enda olägenhet var att de gerna blevo stummige.
 Jag har sett små ³ölmuggar gjorda av en, ej större än en dricksglas
 Men finns intet sådant kvar, det sista fanns i Norra Hoka!
 När på söndagsmorgonen bondens stuga ropats, brukade man stå
 på golvet antingen hacket grans eller euris! Det sista ansågs vara
 förmämligare.

Flekinge Sömn, Bräkna
Uppf. 1934 av Aug. Delmberg. 4164

13

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sid V

När någon döt körs till kyrkogården, är det ännu sed att: "Maja för den döde". Använder man då finhakat curis istället för granis innebär detta att man hedrar den döde ^{på} ett förnämligare sätt.

När man "svett kerut" över en som blivit gastkramad rökades alltid med Curis efteråt! Men om detta tillhörse ritualen, eller det var för att förta lukten av kerutet känner jag ej till.

Rökning. För, då bonden alltid rökade sin sogetvara, såsom flaskkött eller konf., rökades detta alltid med färskt Curis tillsammans med rå alspanor! Curiset gav ingen elak smak åt soget.

Djurhorn. Far berättade: att då under kolertiden 1834 ingen fick komma in i Karlskamm förän de vid stadsporten rökats med Dävelstrick. Använde allmogem hemma i husen rökning med Gethorn istället. Men om detta var ett påbud av myndigheterna, eller det var ett påhitt av folket själv, visste han inte.

Att peka finger. Detta anses tillhörigt i mer än ett avseende!

Om t. ex. vi barn, rökade peka finger åt vår hustru, kunde vi göra oss räkning på en skarp tillrättavising! Detta var efter min

mening; ett sätt att lära oss om sociala skillnader mellan husbonde och arbetarfolket, som förr betydde bra mycket mer än nu! Men även ibland sina jämlikar sågs det med stort ogillande om man räckte fingret åt dem, om det så skedd i avsigt att uttrycka något visst på dem.

Man hade t. o. med ett ordstav: "Peka inte när du kan tala!" Hos de fullvuxna kunde man vara säker på att smocken kom omedelbart om man pekade finger åt dem. Av djur ansågs det olyckligt om man pekade på en ors eller skata, men ej några andra djur!

Hur man ställer en yxa. Att så många särskilda tempo borde iakttagas med handhavandet av en yxa, har efter min mening sin grund deri att yxan var ett redskap, som förr, och långt fram i mitt minne alltså bars med, av varje mans person, vart han gick, och i vad ärende han befann sig. Sättet hur yxan hanterades vittnade genast för ett vant öga vad den person gick för som hade den i handen. Om man aldrig sett personen förut. Bars yxan på axeln vändes eggen alltså utåt, räknat från den axel den vilade på. Gick man på långfärd bars yxan

på ryggen nerstrucken med skeftet mellan tröjan och skjortan
Dock, om man var högerhänt något mera åt högra sidan, samt
eggen åt höger vänd. När personen vasterhänt var också yxans
ställning det motsatta! Använde man den som stöjkepp, höll
man med handen om yxbladet med eggen vänd framåt och man
störde skeftändan i marken. När man flera i sällskap och man
satte sig att vila lade man "aldrig" under några förhållanden
yxan från sig på marken utan lät den vila på knäna, så att
yxbladet låg längs ena läret med eggen utåt mot knäet. Att
riktigt veta hantera en yxa var ett med det första vi pojkar
fingo och "måste" lära oss. När vi så beagnat den skulle vi
icke låta den ligga kvar utan hänga den i yxahänget och aldrig
hugga den i en stock och låta den sitta kvar. Ty kom då någon
kvarnve kvinna och fick se detta, blev förtret harmigt. Precis
det samma som trovres ske om kvinnan fick se nosen av en skjuten
hare! De många tempon med yxa var säkert en följd av
att yxa så ofta användes som vapen eller försvarsmedel.

Rökning med Euris. (Fortsättning från sid 5) I gammal tid var det på landsbygden obrig fråga om någon hygien! Konsten hade sin plats under en av bänkanne! I ett hörn kunde en sjuk eller nyfödd kabo vara inslängt! I ett annat hade grisen sin plats. Detta gjorde att i rummet alltid rådde en förfärlig stank! Kom någon fattig på besök hade han sin gifne plats antingen vid spisen, eller på bänken nedan vid dörren. Men kom någon bättre färd som åtnjöt aran att sitta framme på sätet vid bordet skulle det rökas, för att i någon mån mildra den ohyggliga stanken. Var de de i taket om hörten upphängda små krastarne av Ambrott och Lavendel blut, fick man röka med Euris! Med en stor Eurisgren i venster hand och en brinnande fetvedsbloss i den högra, gick Mor i huset rundt om golvet ett par gånger, eprigt viftande med Euriset, vilket oupphörligt påändes med blesset. Tillan var det någon som rökte tobak eller cigar. Ordet cigar hade folk knappast lärt sig uttala. någon sa "fixar" en annan pöckstar. Någon kunde säga "segas"! Med långt hvet på bara An